בוטי. לשון עניות כמו והעבט תעביטנו (דברים טו) במסכת גיטין (דף נ.): **בטולמי נהמא.** בכלכות לחם. עשרים לחם שעורים (מלכים ב ד) מתרגמינן עשרין טולמין דלחמא: **לרוח משפט.** לשופטים את רוחן יהיה לעטרה: **דן אם ילו.** כופהו לשוב בתשובה: **ומתגבר על ילו.** אינו הולך אחריו לעבור עבירה: **שמשימין בו'.** והיינו שערה שעושין [שנעשים שוערים] לפתוח דלתות בהסכמה ולאחר [שם עד] זמן נעילתו: **גם אנה.** אלו הרשעים הנידונין בגיהנם: **ביין שגו.** כלומר אף הם עשו כהם לפיכך דנם: **פקו פליליה.** לגיהנם נשפטו: **אני אני נמה עזבתני.** במזמור אילת השחר הוא: **על אונם.** [אע"פ] שאני באה אליו מאלי אונס הוא: **הלילה מחרב נפשי.** באותו מזמור הוא: **אמתה של כת פרעה.** ותשלח את אמתה ותקחה (שמות ג): **בשיני רשעים.** עוג מלך הבשן במס' ברכות פרק הרואה (דף נד:) [שעקר הר בת ג' פרסי להשליכו על ישראל ונתנו על ראשו ושלח הקב"ה נמלים ונקבוהו וכנסם בצוארו בקש לשומטו ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן]: **אל תקרי שברת אלא שרבבת** גרסינן. ומשיני רשעים נפיק להאי דרשה דלישתוב קרא ושן רשע אלא י' דשיני וי"ס דרשעים הרי שיש: **ולא דבר שאולך במלכות.** בגין הבית שהוא באמצע של עולם כדאמרינן בסדר יומא (דף נד:) אבן שתיה שממנה נשתת העולם: **מביא אביה למדה.** שמעה התיבוקות אומרים כן: **וימרוד.** במלך שהיתה שעתו מצלחת: **שיהא מצוי לה.** אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך: **ירגיש הקב"ה.** שלא אני מקרבת שונאיהן של ישראל. אי נמי ירגיש שאני צריכה להמליך רשע זה ולזלזל בכבודו: **שיהרג הוא והיא.** שיתשדני המלך ממנו ויהרוג את שניהן. [נ"א וכי גזרי גזירה ומית חד מיניהו בטלי הגזירה][1]: **מלך הפלפל היה.** וחוזר בדיבורו. אמרה שמא אוכל לפתותו ולהורגו ואם לא יהא מזומן תעבור השעה ויחזור בו: **נחומם אשים את משתיהם.** על בלשצר וסיעתו נאמר בשומם מן המלחמה שדייום וכורש היו ליין על בבל ונלכד בלשצר אותו היום והיו עייפים וחמים וישבו לשתות ונשתכרו ובאותו היום נהרג. ואף אסתר אמרה מתוך משתיהן של רשעים באה להם פורענות: **שבעים בלחם נשכרו.** יונתן תרגם על בניו של המן: **שגם מלכו של עולם.** דוגמא ויקר כיסן ה' (תהלים עח) לנקוס נקמתו: **נדדו עליונים.** שהיו מלאכים מבהילים אותו כל הלילה ואמרו לו כפוי טובה שלם טובה למי שעשאה לשון מורי. ויש אומרים [נדדו עליונים] כדי שירבו בתחנונים לבקש על הדבר: **מאי דקמן דזמינתיה.** כלומר מה זאת הבאה לפני עכשיו דבר חדש כזה: **לכתוב.** משמע שהיה כתוב מחדש כתב משמע מעיקרא וימצא כתוב ספר זכרון לפניו אשר הגיד מרדכי: שמשי

בפרוזבוטי אמר רב פפא וקרו ליה עבדא דמזדבן (ז) בטלמי וכל זה איננו שוה לי מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על לבו ובשעה שרואה את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי ואמר [2]ר' אלעזר אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר [1]ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי [וגו'] מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה לעושין צביונו ולמצפין תפארתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו [3]למי **זה** הדן דין אמת לאמתו. גרשה דמסוס הכי נקט אמת לאמתו ולא דומין דדין מרוחם לריך לחקור העדים בטוב עד שיתבאר האמת ואז ידונו אותו לאמתו [4]: **[ה"ג אל תקרי שברת אלא שרבבת.** ל' אשתרבוני (סוכה ה.) ול"ג שריבבת]: שמשים עצמו כשירים [2]ולרוח משפט זה הדן את יצרו וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמתו ולגבורה זה המתגבר על יצרו משיבי מלחמה (ט) שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה שערה [אלו ת"ח] שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הקדוש ברוך הוא ישראל עסקו בתורה אומות העולם לא עסקו בתורה אמר ליה [3]גם אלה ביין שגו ובשכר תעו פקו פליליה אין פקו אלא גיהנם שנאמר [4]ולא תהיה זאת לך לפוקה ואין פליליה אלא דיינין שנאמר [5]ונתן בפלילים [6]ותעמד בחצר בית המלך הפנימית א"ר לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה אמרה [7]אלי אלי למה עזבתני שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון או שמא על שקראתיו כלב שנאמר [8]הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי חזרה וקראתו אריה שנאמר [9]הושיעני מפי אריה [10]ויהי כראות המלך את אסתר המלכה אמר רבי יוחנן ג' מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה אחד שהגביה את צוארה ואחד שמשך חוט של חסד עליה ואחד שמתח את השרביט וכמה אמר רבי ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתים עשרה ואמרי לה על שש עשרה ואמרי לה על עשרים וארבע במתניתא תנא על ששים וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב [11]שיני רשעים שברת ואמר ריש לקיש [3]אל תקרי שברת אלא שריבבת [9]רבה בר עופרן אמר משום ר"א ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים [12]ויאמר לה המלך [7]לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות ומאי ניהו בנין בית המקדש [13]יבא המלך והמן אל המשתה ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן ר"א אומר פחים טמנה לו שנאמר [14]יהי שלחנם לפניהם לפח ר' יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר [15]אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' ר"מ אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד ר' יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית ר' נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים ר' יוסי אומר כדי שיהא מצוי לה בכל עת ר"ש בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס רבי יהושע בן קרחה אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא רבן גמליאל אומר מלך הפכפכן היה אמר רבי גמליאל עדיין צריכין אנו למודעי דתניא ר' אליעזר המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים רבה אמר [16]לפני שבר גאון אביי ורבא דאמרי תרוייהו [17]בחומם אשית את משתיהם וגו' אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו א"ל כמאן חזיא אסתר ועבדא הכי א"ל ככולהו תנאי וככולהו אמוראי [18]ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו וכמה רוב בניו אמר רב ל' עשרה מתו ועשרה נתלו ועשרה מחזרין על הפתחים ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הויא דכתיב [19]שבעים בלחם נשכרו אל תקרי שבעים אלא שבעים ורמי בר אבא אמר כולן מאתים ושמונה הוו שנאמר ורוב בניו ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו [9]אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב [20]בלילה ההוא נדדה שנת המלך אמר רבי תנחום נדדה שנת מלכו של עולם ורבנן אמרי נדדו עליונים נדדו תחתונים רבא אמר שנת המלך אחשורוש ממש נפלה ליה מילתא בדעתיה אמר מאי דקמן דזמינתיה אסתר להמן דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה הדר אמר אי הכי לא הוה גברא דרחים לי דהוה מודע לי הדר אמר דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים מלמד שנקראים מאיליהן [21]וימצא כתוב כתב מבעי ליה מלמד

ששמשי

[1] וְרִבְּדַת בָּנִים אֲמַלְלָה: שמואל א ב ה 20. בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי הַיָּמִים וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: אסתר ו א 21. וַיִּמָּצֵא כָתוּב אֲשֶׁר הִגִּיד מָרְדֳּכַי עַל בִּגְתָנָא וְתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַّף אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: אסתר ו ב

תורה אור השלם

1. בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ: ישעיהו כח ה
2. וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לְיֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שְׁעָרָה: ישעיהו כח ו
3. וְגַם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן הַיַּיִן תָּעוּ מִן הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בְּרָאָה פָקוּ פְּלִילִיָּה: ישעיהו כח ז
4. וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לָךְ לִפּוּקָה וּלְמַכְשׁוֹל לֵב לֵאדֹנִי וְלִשְׁפֹּךְ דָּם חִנָּם וְלֵהוֹשִׁיעַ אֲדֹנִי לוֹ וְהֵישִׁיב יְיָ לַאדֹנִי וְזָכַרְתָּ אֶת אֲמָתֶךָ: שמואל א כה לא
5. יְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יַעֲנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלִּלִים: שמות כא כב
6. וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בְּחֲצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַّלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת: אסתר ה א
7. אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי רָחוֹק מִישׁוּעָתִי דִּבְרֵי שַׁאֲגָתִי: תהלים כב ב
8. הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כֶּלֶב יְחִידָתִי: תהלים כב כא
9. הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה וּמִקַּרְנֵי רְמִים עֲנִיתָנִי: תהלים כב כב
10. וַיְהִי כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמַّלְכָּה עֹמֶדֶת בֶּחָצֵר נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת שַׁרְבִיט הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַתִּקְרַב אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרֹאשׁ הַשַּׁרְבִיט: אסתר ה ב
11. קוּמָה יְיָ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי הִכִּיתָ אֶת כָּל אֹיְבַי לְחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ: תהלים ג ח
12. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַّלְכָּה וּמַה בַּקָּשָׁתֵךְ עַד חֲצִי הַמַّלְכוּת וְיִנָּתֵן לָךְ: אסתר ה ג
13. וְתֹאמֶר אֶסְתֵּר אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יָבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן הַיּוֹם אֶל הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ אסתר ה ד
14. יְהִי שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח וְלִשְׁלוֹמִים לְמוֹקֵשׁ: תהלים סט כג
15. אִם רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם וְאִם צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם: משלי כה כא
16. לִפְנֵי שֶׁבֶר גָּאוֹן וְלִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ: משלי טז יח
17. בְּחָכְמָם אָשִׁית אֶת מִשְׁתֵּיהֶם וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלֹזוּ וְיָשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ נְאֻם יְיָ: ירמיהו נא לט
18. וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו וְאֵת כָּל אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נִשָּׂאוֹ עַל הַשָּׂרִים וַעֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ: אסתר ה יא
19. שְׂבַעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדְלוּ עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה

מסורת הש"ס

ז) [סנהדרין קיז]: ע"ש כמה שיטות ובפרש"י שם], ב) [נ"ל ח:], ג) ברכות נד: סוטה יב:, ד) [נ"ל מה לך אסתר המלכה ומשב], ה) ס"ת, ו) [סוף תענית כט ע"ב], ז) [ועי' תוס' ב"ב ח: ד"ה דין],

גליון הש"ם

גמ' רבה בר עופרן. ע"ל י ע"ב תד"ה רבה: שם אמר רבנ"י ורב כתיב. כעין זה יומא לא ע"ב ודף עה ע"ב:

הגהות הב"ח

(ז) גמ' עבדא דמזדבן בטולמי דבתמא ואמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא כל"ל ומיבוא וכל זה איננו שוה לי מלמד וכו' אמר כל זה איננו שוה לי נמתק: (ב) שם משיבי מלחמה: אלו שנושאין:

מוסף רש"י

יכול לכל. לאי שעושין לביונו אע"פ שמתגאה (סנהדרין קיא:). **שמשים עצמו כשירים.** שיריים שאין נתפנין, כך איני חשוב בעיניו ואינו מתגאה (שם). **ולרוח משפט.** שופט את רוחו (שם). **המתגבר על יצרו.** מרגיז יצר טוב על יצר הרע, אם היצה"ר אומר לו עשה עבירה זו, לא דיי שנמנע מן העבירה אלא הולך ושוב מצוה, ומתגבר עליף מרודה (שם). **שערה.** אלו בתי כנסיות (שם). **מה נשתנו אלו מאלו.** שיש בהם מדות אלו מן האחר, אמר הקב"ה ביין שגו (שם, וכ"ג שם אמר לה הקב"ה ישראל כו'). **אלא שריבבת.** לשון אשתרבוני אשתרבוני, ירדו וגדלו למטה (ברכות נד:).

רבינו חננאל

ובוטי, פי' עשיריים ודלים. **עתיד הק"ב"ה להיות עטרה בראש** כל צדיק וצדיק, שנ' ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו'. **שערה,** שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אמרה מידת הדין לפני הק"ב"ה כו'. **אמר ליה** רבה בר אבוה לאליהו כמאן חזאי אסתר דעבדה הכי, א"ל ככולהו תנאי וככולהו אמוראי.